

ДАТАПОЛІЯ В ЦЕНТРІ ЗАГОСТРЕННЯ ПРОБЛЕМ РИНКОВИХ ВИКРИВЛЕНЬ І НЕРІВНОСТІ В ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

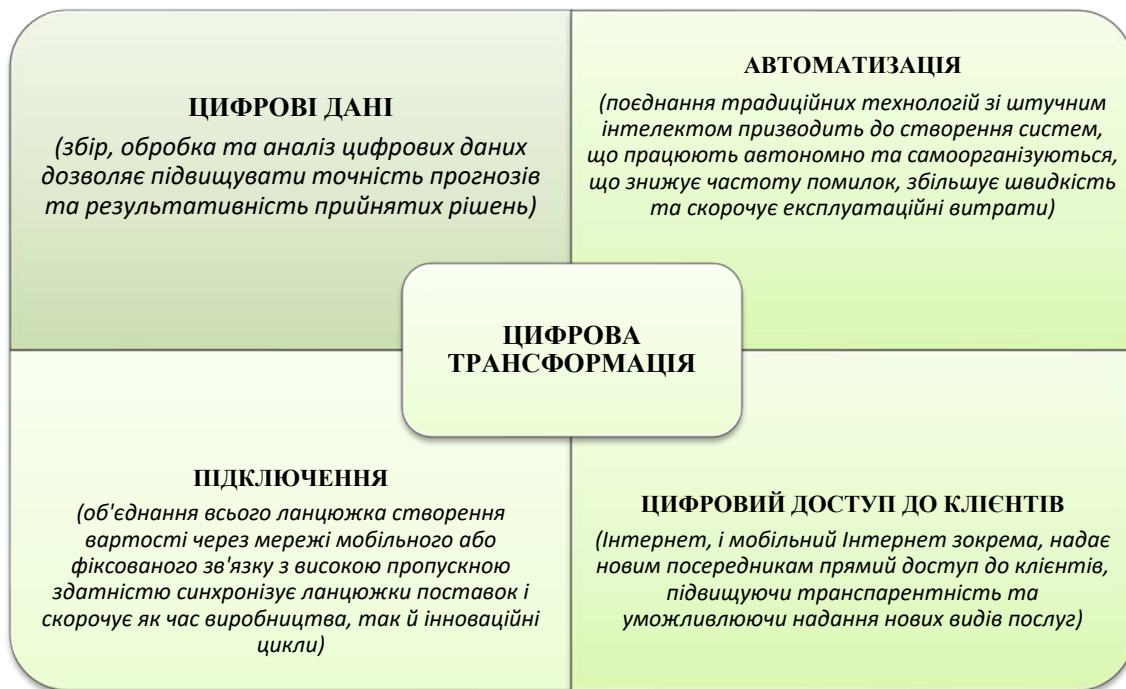
Олійник Кирило Дмитрович
аспірант

Маріупольського державного університету

Дані як ресурс (*англ. Data*) носять трансформаційний характер, але й досі точаться суперечки про те, що саме вони трансформуватимуть: з одного боку, дані є джерелом економічних доходів і приносять значні соціальні вигоди; з іншого боку, зростання обігу даних і обміну даними (*англ. datification, dataization*), а також розширення категорії «даних» за рахунок перетворення у формат даних того, що не розглядалось інформацією (зокрема, місцезорешування, розпізнавання зображення) – т.зв. датифікація – призводять до появи нового соціального актора – Homo datus (*англ. digital human, digital native, datafied person*), який не існує поза цифрової датифікації, виступає джерелом даних і є споживачем даних, що генерується на цифрових платформах, а відтак є об'єктом, що потенційно підпадає під контроль BigTech [1; 2].

За своєю суттю платформна модель ґрунтується на використанні нових механізмів монопольної влади, що дозволяє встановлювати контроль над стратегічними сферами накопичення, а, отже, маніпулювати ринком та отримувати ренту з виробників шляхом контролю доступу до платформ [3; 4]. У той час, як за часів фордизму джерелом отримання прибутку виступав реальний сектор виробництва, а за часів постфордизму – фінансовий ринок, в цифровій економіці основний прибуток генерується за рахунок інформаційної ренти, яка формується інструментами контролю доступу до ключових ресурсів, що дозволяє отримувати монопольну ренту.

Цифрове домінування обумовлено трьома чинниками: (1) інфраструктуралізацією платформи; (2) посередницькою позицією платформи, що формує глобальну архітектуру поведінкового моніторингу, аналізу, прогнозування і дозволяє отримувати вигоду з величезних обсягів даних, що масштабуються практично з нульовими витратами, і призводить до концентрації ринку – формування «цифрових монополій» або «інформаційних монополій» (датаполій); (3) мережевими ефектами, що означає, що цінність використання платформи визначається кількістю учасників ринку (див. рис. 1).

Рис. 1. Цифрова трансформація як тригер цифрової нерівності

Джерело: укладено автором

З позицій адептів наглядного капіталізму та інформаційного капіталізму, сьогодення цифрова економіка побудована на практиках використання та вилучення даних, що призводить до накопичення ренти у домінуючих технологічних корпораціях (технофеодалізм). Фактично лише кілька великих технологічних корпорацій – Alphabet (Google), Amazon, Apple, Meta Platforms (Facebook) та Microsoft – мають доступ до даних, володіють механізми їхньої обробки, технічним потенціалом і фінансовими ресурсами, необхідними для надання широкого спектру послуг, здатністю впроваджувати інновації та пропонувати послуги, які є або здаються незамінними й унікальними. Незважаючи на те, що за межами цих закритих екосистем, як і раніше, пропонуються інноваційні рішення, фінансова міць платформ означає, що на практиці вони здатні або набувати, або імітувати і надалі удосконалювати інновації в цифровій економіці. Їхня ефективність у використанні цього потенціалу дозволяє їм використовувати своє домінування на нових ринках. Придбання платформ з відкритим вихідним кодом, таких як GitHub компанією Microsoft у 2018 році та RedHat компанією IBM у 2019 році, також вказує на можливість того, що традиційні гравці мають намір поширити своє домінування у сфері програмного забезпечення з відкритим кодом (Back4app; Convertigo; Joget; Saltcorn; Parse). Створюючи все більшу залежність як у державній, так і приватній сфері, BigTech розширюють свої послуги на соціально чутливі галузі, такі як

освіта та охорона здоров'я, тим самим, загострюючи проблему цифрової нерівності і цифрового розриву [5; 6].

Датаполії загострюють проблему ринкових викривлень в цифровій економіці – т.зв. «Е-викривлень», до числа яких зараховуємо:

1) Погіршення якості (зменшення конфіденційності, адже датаполії можуть знизити рівень захисту конфіденційності нижче за конкурентний рівень і збирати персональні дані вище за конкурентний рівень; зростання вартості перемикання на конкурентів; погіршення пошуку).

2) Передача рентних доходів датаполіям. Навіть коли продукти та послуги нібито «безкоштовні», датаполії можуть отримувати доходи від користувачів на кількох рівнях, отримуючи персональні дані без необхідності платити за їхню справедливу ринкову вартість, отримуючи творчий контент від користувачів безкоштовно або використовуючи дані як засіб дискримінаційного ціноутворення. Датаполія також може отримувати ренту із постачальників ресурсів та постачальників вихідних даних (зокрема, датаполії збирають цінний контент у фотографів, авторів, музикантів та розміщують їх на своїх платформах).

3) Збільшення витрат третіх сторін. Ті, хто контролює ключову платформу (наприклад, операційну систему мобільного телефону, провідну пошукову систему або провідну онлайн-платформу), можуть сприяти перенаправленню користувачів та рекламодавців на споживання власних цифрових продуктів та послуг на шкоду конкуруючим продавцям на даній платформі (і всупереч бажанням споживачів). Датаполія може накладати витрати на підприємства, які прагнуть захистити конфіденційність (зокрема, Google виключив програму конфіденційності Disconnect зі свого магазину програм для Android).

4) Збільшення негативних інновацій, під якими мають на увазі інновації, які працюють проти інтересів споживачів та ринків (наприклад, використання датаполіями методів збільшення взаємодії користувачів із їхніми платформами або впровадження технічних інструментів виключення конкурентів).

Список використаних джерел:

1. Шлапак А.В. Наглядний потенціал фінансових установ у протидії кіберзлочинам та інформаційним атакам в умовах зростання ролі FINTECH і BIG TECHS на цифровізованих ринках капіталу. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія : економічні науки.* 2022. № 2. Том 2. С. 273–280. DOI: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2\(2\)-43](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2(2)-43)

2. Шлапак А.В. FINTECH і BIG TECHS як драйвери цифровізації світових ринків фінансових послуг і міжнародного ринку капіталу. *Modeling the development of the economic systems.* 2022. № 3. С. 210–216. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2022-5-30>

3. Резнікова Н.В., Булатова О.В., Іващенко О.А. Колізії конкуренції на діджиталізованих ринках в умовах техноглобалізму: ризики інноваційного та

інформаційно-цифрового неопротекціонізму для міжнародного бізнесу та електронної комерції. *Інвестиції: практика та досвід*. № 13. С.13–21. 2023. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.13.13>

4. Резнікова Н.В., Булатова О.В., Шлапак А.В., Іващенко О.А. Платформізація цифрової економіки чи техноглобалізм цифрових платформ? Трансформаційний потенціал діджиталізованих екосистем для міжнародного бізнесу і торгівлі. *Ефективна економіка*. 2023. № 6. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.1>

5. Trofymenko M., Bulatova O., Trofymenko A., Vyshniakov O. Digital Development and Technological Innovations: Inequality and Asymmetry. *Marketing and Management of Innovations*. 2023. 14(3). P. 215–229. DOI: <https://doi.org/10.21272/mmi.2023.3-19>

6. Булатова О.В., Резнікова Н.В., Іващенко О.А. Цифровий розрив чи цифрова нерівність? Нові виміри глобальних асиметрій соціально-економічного розвитку в умовах техноглобалізму. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Економіка*. 2023. Вип. 25. С. 45–57. DOI <https://doi.org/10.34079/2226-2822-2023-13-25-45-57>